Оскуола иннинээ5и саастаах о5ону грамота5а уорэтиигэ оонньуулар

Сыроватская Саргылана Трофимовна, урдук категориялаах логопед

МБДОУ «О5ону сайыннарар киин – 1№ «Сардаана» о5о сада,

Ханалас улууһа, Покровскай куорат

Билигин уөрэххэ сана ирдэбиллэр – федеральные государственные стандарты - ФГОС диэн киирэн эрэллэр. ФГОС ирдэбилинэн уөрэххэ сыҥыан тосту уларыйыахтаах. Универсальные учебный действия диэн сана хайысха киирдэ – кылгатан эттэххэ УУД . О5ону тиийимтиэ, өйдонумтуо, оонньуу көмөтунэн сананы, билиини биэрэри ситиьиэхтээхпит. О5о уөрэнэр ба5алаах буолуохтаах.уо.д.а.

Онтон сөпкө аа5ыы уонна суруйуу – дор5оону сөпкө санарартан, өйдууртэн, арааран билэртэн тутулуктаах. О5о инники кэскилэ, сайдыыта, оло5о билинни уйэ5э улахан дьонтон, ордук төрөппуттэн улаханнык тутулуктаах буолла. Биллэн турар төрөппут о5отугар учугэйи, ситиьиини эрэ ба5арар. Ол ба5аттан оҕону оскуолаҕа киирэригэр бэлэмниибит диэн ааттаан эрдэттэн аахтара, суруйтара сатыыр. Ол биллэн турар табыллынна5ына учугэй, хай5аллаах.

Ол гынан баран сыыьа уөрэтии эмиэ элбэх. Ханнык баҕарар кинигэни ылан буукубаны уөрэтии олох сыыьа. Биллэн туран, мээнэ ыллын да о5ону уөрэтэр табыллыбат. О5о кыра сааьыгар улахан киЬини саамай истэр, эрэнэр, итэ5эйэр, ылынар кэмэ. Бу кэмнэ о5о дьоно, төрөппуттэрэ эппиттэрин барытын сөп – сыыьа диэн араналаан көрбөккө барытын истэр, хайдах баарынан ылынар. Онон, мин санаабар бу кэми мулчу туппакка, сыыьа- халты ыыппакка, о5о5о сөптөөх көмөну биэрии билинни уйэ5э суолтатата улаатта.

Хара маннайгыттан буукубаны уөрэтэр, аахтара сатыыр сыыьа. Төрөппут сыыьата уксун манна сытар. Дор5оон уонна буукуба диэн араарбакка сыыьа, булкуйа уөрэтии. Аа5ыы, суруйуу дор5оонтон тутулуктаах. Онон бастаан дор5оону өйдөтүөххэ наада. Буукуба дор5оон бэлиэтэ буолар диэн быҥаарыахха сөп. Дор5оон санарыллыыта буукубаттан олох атын. Уксугэр төроөппут маннык уөрэтэр. Буукубалаах кинигэни ылан: сы, ым, кы, ыл, ым.. эбэтэр кы, мы, сы, ты диэн. Бу сыыьа. Эбэтэр алфабитынан уөрэтэр. Буукуба алфабитынан санарыыта эмиэ атын. Бутэй дорҕоон буукутата бэ, вэ, гэ дэ… Холобур: мас диэн тылы о5о маннык аа5а сатыыр: ым-а- сы эбэтэр мы- а-ыс. , кун диэн тылы: кы-у-ны, эбэтэр: ык-у-ын. Биллэн турар туох да диэн тыл тахсыбат. Холобур: ым диэтэххэ икки дор5оон этиллэр: ы уонна м. Ити сыыьа. Дор5оон со5отохтуу этиллиэхтээх. Холобур: [С] дор5оону санарарга испититтэн тахсар салгын тиистэрбит быыьынан сыыгынаан тахсар (ону биьиги детсадка «насос» тыаьа диэн оонньотобут), [М] – дор5оону санарарга уоспутун ньимиччи тутан бэлэмнээн эрэ баран санарабыт, («ынах» ойуутунан бэлиэтиибит), [Л] – тылбыт кытыылара уөҥэ токуруйан таналайга сыстар («хараабыл» ойуута) уод.а. сөп тубэьэр ойууларынан дорҕоону санарда оонньуубут. Аьа5ас дор5оон санарыллыыта дор5ооно буукубатыттан атына

суох. Онтон бутэй дор5оон буукубатыттан олох атыннык санарыллар. Холобур: буукуба эмиэ атын: бэ, вэ, гэ , эр, эс , тэ , эф, ха…

[А] дор5оон – буукубата А, бэлиэтэ да диэтэххэ сыыьа буолбата буолуо.

[С] - дор5оон бэлиэтэ С (эс) буукуба

[Р] – Р – эр.

Дор5оону истэбит, санарабыт, буукуба – дор5оон бэлиэтэ, буукубаны көрөбут, аа5абыт, суруйабыт диэн үөрэтии.

Биьиги детсадка дорҕоону чуолкайдык санарыыга, дорҕоону сатаан быһаара, атын дорҕоонтон арааран билэргэ, тыл ханнык дорҕоонтон саҕаланарын, бутэрин быһаара, фишкаларынан сатаан туттарга, этии,тыл, суһуөх диэн терминнэри үөрэтэбит.

Уөрэппити хатылыырга маннык оонньуулары ыытыахха соп.

Араас дидактическай оонньуулары ыытабыт. Холобур: «Дор5оону тут». А,о, у, в, с, к, а, л, м, ….Тылга этиллибит дорҕоон баарын – суо5ун быһаарыыга оонньуу «Баар – суох», дор5оон миэстэтин быһаарыыга «иннигэр, кэннигэр, ортотугар». Холобур: Тыл этиллибит дор5оонтон саҕаланар буолла5ына тыл иннигэр турар эбэтэр баар дииллэр, онтон тыл бу дор5оонунан бутэр буоллаҕына тыл кэннигэр, онтон саҕаламмат да буппэт да буолла5ына дор5оон тыл ортотугар баар диэн буолар.

Холобур: «Хас тыллаах этиини эттим», Этии бастакы тылын эт, иккис тыла ханныгый, ..

Биир тылы ылан суьуөххэ араарыы, суьуөхтээн эттэрии, тыл хас суьуөхтээ5ин быьаарыы. Чэпчэки биир икки суьуөхтээх тылы дор5оонунан ырытыы. Ханнык дорҕоонтон саҕаланна эбэтэр буттэ? Холобур: А дорҕоонтон саҕаланар тылла булл, бу дорҕоонунан бутэр тылла бул. Эбэтэр, «баар – суох» диэн оонньууга этиллибит дорҕоон баарын суоҕун оҕо быьаарар. Холобур: улахан киьи тыллары этэр, Р дорҕоонноох тылы булларар. «Ракета» - баар, лаампа диэн тылга суох…. Эбэтэр биир ханнык баҕарар оҕо билэр тылын ылан этиитэ онотторуохха. Онтон ол тылы суьуохха арааран, ханнык дорҕоонтон саҕаланарын, ханнык дорҕоонунан бутэрин быьаартарыахха……

ФГОС этэринэн оҕону элбэхтик араастаан оонньотуохха, билии кылаабынай көрдөруу буолбатах диэн буолла.

Оҕону грамотаҕа үөрэтиигэ дорҕоон фишкаларын туьаныы табыгастаах. Дор5ооннор фишкаларын туьанан оонньуулары айдым. «Дор5оон хонуута», «Тиийбэтин ситэр» диэн ааттаатым. Сыала: дор5ооннор фишкаларынан оонньотуу, дор5оон ааттарын үөрэтии, фишканан туттарга бэлэмнээьин. Дор5оону сөпкө санарарга үөрэтии. Санарар сананы, толкуйдуур дьо5уру, бол5омтону сайыннарыы.

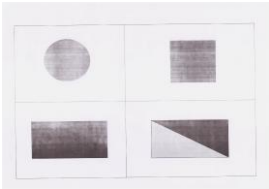

Оонньуу «Фишка хонуутун хомуй». Сыала: Тургэнник туттарга, толкуйдуурга, курэхтэьэргэ иитии. Оонньото уөрэтии.

Хамсаныылаах оонньуу. «Дор5оон суолунан айан». Сыала: Оонньууга, дор5оонно интэриэьи уөскэтии. Дор5оону сөпкө санарарга уөрэтии. Ойдөөн истэр буолуу, бол5омтону сайыннарыы., о5олор бииргэ тумсуулэрин тэрийии, доруобуйаны сайыннарыы.

Араастаан оонньуу, хатылыы сырыттахха о5о дор5ооннору билиитэ дириниир.

Туттуллубут литература

1. Баранов М.Т. и др. Русский язык: Справ. Материалы: Учеб. Пособие для учащихся/ М.Т. Баранов, Т.А. Костяева, А.В. Прудникова; Под ред. Н.М. Шанского. – 4-е изд.- М.: Просвещение, 1988. – 288 с.
2. И.И.Каратаев. Азбука. Саха АССР министерствота бигэргэппитэ. Саха сиринээги кинигэ издательствота. Якутскай, 1986.
3. Каратаев И.И. Грамота5а уорэтии уруоктара. / Б.Н..Васильев уруьуйа. – Якутскай: Кинигэ изд-вота,1986. – 112 с.
4. Н.Е.Петров, С.А. Иванов, Н.Н.Неустроев. Саха тыла. 4 кылааска уорэнэр кинигэ. – 5-с тахсыыта. - . Якутскай: Кинигэ издательствота, 1983 – 176 с.
5. Чистякова О.В. Обучение грамоте. – СПб.: Издательский Дом «Литера», 2010 – 160
6. Как проектировать универсальные учебные действия в начальной школе : от действия к мысли: пособие для учителя / [А.Г. Асмолов, Г.В. Бурменская, И.А. Володарская и др.]; под ред. А.Г. Асмолова. — М. : Просвещение, 2008. — 151 с.